

Geliş Tarihi (Received): 18/04/2025

Kabul Tarihi (Accepted): 21/06/2025

Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi-Life Skills Journal of Psychology, 2025; 9(1), 83-95.

Otizm Araştırmaları Perspektifinden Katılımlı Araştırma Yöntemleri

Participatory Research Methods from the Perspective of Autism Studies

 Elif Baştan¹

 10.31461/ybpd.1679305

Öz

Bu makalede, bilimsel araştırma sürecine katılımlı araştırma yöntemlerinin entegre edilmesinin öneminden bahsedilmektedir. Katılımlı araştırma yöntemi, araştırılan olguyla direkt veya dolaylı yönden ilişkili hedef kitlenin-bu, otizm araştırmaları özelinde, otistik topluluk anlamına gelmektedir-arastırma sürecine dahil edilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu makalede, katılımlı araştırma yaklaşımının temel unsurları ve bir araştırma sürecinde (Araştırma sorusu belirleme, araştırmanın tasarlanması, veri toplama ve araştırma bulgularının yayımlanması gibi) nasıl uygulanabileceği adım adım anlatılmaktadır. Otistik topluluktan oluşan öznedanışma komiteleri ile bu olguyu bizzat deneyimleyenlerden danışmanlık alınması, katılımlı araştırma yöntemine örnek bir strateji olarak sunulmuştur. Katılımlı araştırma yönteminin, araştırmaların kalitesini artırarak araştırma bulgularının uygulamaya çevrilmesini kolaylaştırdığı, otizm topluluğuna anlamlı faydalar sağladığı ve araştırmacılar ile otistik topluluk arasındaki güç dengesizliğini azaltıp iş birliği, etkileşim ve güveni artırdığı vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Katılımlı Araştırma, Otizm Araştırmaları, Topluluk Katılımı, Nöroçeşitlilik, Yöntem

Abstract

This article discusses the importance of integrating participatory research methods into scientific research process. Participatory research methods can be defined as involving the target group, which is directly or indirectly related to the phenomenon being studied-specifically, in autism research, this refers to the autistic community-in the research process. The article provides the key elements of the participatory research approach and how it can be applied in various stages of a research process (Such as defining the research question, designing the research, data collection, and publishing research findings) step-by-step. Consulting with subject-advisory committees, consisting of members from the autistic community, meaning seeking advice from those who have personally experienced the phenomenon, is presented as an example strategy for participatory research methods. This article emphasizes that participatory research methods enhance the quality of research, facilitate the translation of research findings into practice, provide meaningful benefits to the autism community, and reduce the power imbalance between researchers and the autistic community while increasing collaboration, interaction, and trust.

Key Words: Participatory Research, Autism Research, Community Involvement, Neurodiversity, Method

Teşekkür

Bu makale üzerindeki yorum ve görüşleri için Otizm Çalışmaları Özne Danışma Komitesi'nden Hazan Özturan'a ve Didenur Boyacı'ya katkıları ve emeklerinden dolayı teşekkür ederiz.

¹**Sorumlu yazar:** Elif Baştan, Karadeniz Teknik Üniversitesi, E-Mail: elifbastan@ktu.edu.tr

Alıntılama: Baştan, E. (2025). Otizm Araştırmaları Perspektifinden Katılımlı Araştırma Yöntemleri. Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi, 9(1), 83-95.

Giriş

Türkçeye ‘katılımlı araştırma’ olarak çevrilebilecek olan ‘participatory research’ yöntemi, bir dizi kuramsal ve yöntemsel yaklaşımı içermektedir. Bu terim, farklı kaynaklarda çeşitli şekillerde ifade edilebilmektedir. Örnek olarak, ‘ortak üretim (Co-production)’, ‘topluluk katılımı (Community involvement)’ veya ‘toplum temelli katılımcı arařtırma¹ (Community-based participatory research)’ gibi ifadeler verilebilir. En genel ifadeyle, katılımlı araştırmada, araştırmanın hedef kitlesi, araştırma sürecinde etkin biçimde katılım göstermekte ve araştırmacı ile katılımcı arasında eşitlikçi bir işbirliği ilişkisi kurulmaktadır. Böylece, araştırılan konuyla ilişkili hedef kitle, araştırmanın pasif nesnesi olmaktan çıkmakta ve aktif öznesi haline gelmektedir. Bu yöntem, klinik tanılara özgü çeşitli konuların araştırıldığı birçok çalışmada uygulanabilmektedir. Ancak, nöroçeşitlilik hareketinin (Neurodiversity movement) de katkılarıyla, özellikle Otizm Spektrum Bozukluğu (Metnin devamında ‘otizm’ olarak anılacaktır) gibi nörogelişimsel farklılıkları kapsayan araştırma alanlarında son yıllarda giderek yaygınlaşmaktadır. Nitekim, otizm alanında bazı önde gelen akademik dergiler, araştırma sürecinde topluluk katılımının sağlanıp sağlanmadığının belirtilmesini zorunlu kılmaktadır. Örneğin, Autism dergisi, gönderilen makalelerin ‘Yöntem’ bölümünde ‘Topluluk Katılımı’ başlığı altında, araştırmacıların topluluk katılımını ne ölçüde gözettiğini ve bu sürecin nasıl yürütüldüğünü açıklamalarını talep etmektedir (Sage Journals, 2025).

Otizm araştırmaları bağlamında, otistik² toplulukları (Autistic community), otizm ile ilgili planlanan ve yürütölen bilimsel araştırmalara dâhil etmenin çok çeşitli faydaları olduğuna dair, özellikle uluslararası alanyazında artan sayıda çalışma bulunmaktadır (Örneğin, Den Houting vd., 2021; Keating, 2021). Ancak buna rağmen, katılımlı araştırma henüz geniş ölçekte benimsenmiş bir standart olmaktan uzaktır. Aksine, çoğu zaman istisnai bir yaklaşım olarak kalmakta ve Batılı araştırma ekipleri dışındaki araştırma grupları tarafından yeterince tanınmamakta veya uygulanmamaktadır. Türkiye’deki otizm araştırmacılarının, bu yaklaşıma dair bilgi ve deneyimlerinin sınırlı olduğu, yapılan bireysel görüşmelerde dikkat çekici şekilde gözlemlenmiştir. Bu nedenle, bu makale, özellikle klinik örneklemlerle çalışan araştırmacılara yönelik olarak, otizm araştırmaları özelinde, katılımlı araştırma yöntemini tanıtmayı, uluslararası alanyazından örnekler sunarak bu yaklaşımın potansiyel katkılarını göstermeyi ve yöntemsel entegrasyonuna ilişkin öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, makalenin temel amacı, otizm araştırmalarında katılımlı araştırma yaklaşımının

¹Macaroęlı-Akgöl (2023), ‘participatory’ terimini Türkçeye ‘katılımcı’ olarak çevirerek kullanmıştır. Ancak, bu çeviri, sosyal bilimler alan yazınında sıkça kullanılan ‘katılımcı (Participant)’ terimiyle karıştırılma ihtimaliyle anlam karmaşasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, Özne-Danışma Komite’sinden otistik kişilerin de görüşleri alındıktan sonra, bu terimin ‘katılımlı’ şeklinde çevrilmesi uygun bulunmuştur. Bu bağlamda, metin boyunca ‘participatory’ terimi ‘katılımlı’ şeklinde kullanılmıştır.

²Son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalar, çok sayıda otistik kişinin kimliğe dayalı bir aidiyet duygusuyla, kimlik-öncelikli dili (‘otistik kişi (Autistic person)’ gibi) benimsediğini ortaya koymaktadır. Buna karşın, kişi-öncelikli dilin (‘otizmlı kişi (Person with autism)’ veya ‘Otizm Spektrum Bozukluğu olan kişi (Person with Autism Spectrum Disorder)’ gibi) her zaman nötr ya da kapsayıcı biçimde algılanmadığı görölmektedir (Botha, 2021; Keating vd., 2023). Otistik topluluğun terminolojiye yönelik taleplerine duyarlılık göstermek ve metin içinde terminolojik tutarlığı sağlamak amacıyla, bu metinde, kimlik-öncelikli dil tercih edilmiştir.

kuramsal temellerini ve pratik boyutlarını tartışmak, bu yöntemin sunduğu etik, bilimsel ve toplumsal katkıları görünür kılmaktır. Ayrıca, Türkiye bağlamında henüz sınırlı düzeyde bilinen bu yaklaşımın, özellikle otistik kişilerin birincil deneyimlerinin (Lived experience) araştırma süreçlerine dâhil edilmesi yoluyla, daha kapsayıcı ve dönüştürücü bir bilimsel üretim anlayışına katkı sağlayabileceği ileri sürülmektedir. Makalede, alanyazından örnekler sunularak bu yaklaşımın uygulamada karşılaşılabilecek güçlükleri ve sağladığı imkânları ele alınacak, uygulayıcı araştırmacılar için somut öneriler sunulacaktır.

Katılımlı Araştırma Yöntemleri Neden Önemli?

Katılımlı paradigma, toplumsal gerçekliğe ilişkin bilgi üretiminde nesnellik ve ölçülebilirlik gibi ölçütleri esas alan pozitivist epistemolojiye eleştirel bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Pozitivist yaklaşım, bilgiyi araştırmacının gözlemlediği dışsal ve değişmez bir gerçekliğin yansıması olarak değerlendirirken; katılımlı paradigma, bilginin toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlamlarda ortaklaşa üretildiğini savunur. Bu yaklaşım, araştırma sürecini yalnızca veri toplama ve analiz etme pratiği olarak değil, aynı zamanda bilgiye erişim, temsil ve güç ilişkileri bağlamında politik bir eylem olarak konumlandırır (Israel vd., 1998). Katılımlı paradigmanın epistemolojik temelleri, inşacı ve eleştirel yaklaşımlara dayanmaktadır. Bu doğrultuda, bilgi üretiminde özne-nesne ayrımını reddeder ve araştırma sürecinin tüm aktörleri arasında yatay ve karşılıklı öğrenmeye dayalı bir ilişki kurmayı amaçlar. Bu çerçevede bilgi, yalnızca araştırmacı tarafından keşfedilen bir nesne değil, katılımcıların birincil deneyimleri, kültürel anlatıları ve kolektif eylemleri aracılığıyla inşa edilen bir süreçtir (Lincoln vd., 2011). Pozitivist yöntemin sıklıkla dışlayıcı olduğu marjinal gruplarla yapılan çalışmalarda, katılımlı paradigma güç ilişkilerini ele alarak, bilgiye kimin erişimi olduğu ve kimin sesinin duyulduğu gibi soruları gündeme getirir. Bu nedenle, katılımlı paradigma yalnızca yöntemsel bir tercih değil, aynı zamanda etik ve politik bir duruş olarak da değerlendirilmelidir (Wallerstein & Duran, 2006). Bu yaklaşımda, katılımcılar, yalnızca veri sağlayıcı değil, araştırma sürecinin tüm aşamalarında karar verici ortaklar olarak konumlandırılır.

Son yıllarda, otizm toplulukları ile otizm araştırmacıları arasındaki mesafe giderek artmıştır (Milton, 2014). Bu mesafenin oluşumunda, otizm topluluklarının araştırmalara yeterince dâhil edilmemesi, elde edilen bulgularının otizm topluluklarına nadiren ulaşması ve araştırmalarda küçültücü veya damgalayıcı dil kullanılması gibi etkenler rol oynamaktadır (Gowen vd., 2019). Ayrıca, bilim insanlarının dile getirdiği bazı tartışmalı söylemler (Örneğin, aşıların otizme sebep olduğuna dair iddialar), otistik öz-savunucuların (Autistic self-advocates) araştırmacılara yönelik güvensizliklerinin artmasına neden olmuştur (Bagatell, 2010). Bu bağlamda, katılımlı araştırma yaklaşımı, bu kopukluğu onarmak adına bir katkı olarak değerlendirilebilir. Katılımlı araştırma, otizm araştırmalarında otizm topluluklarının görüşlerinin aktif biçimde alınmasını içerir (Cornwall & Jewkes, 1995). Katılımlı araştırmanın uygulama örnekleri arasında, topluluklarla etkileşim, hedef kitleye danışılması ve süreçte iş birliğinin teşvik edilmesi yer almaktadır (Fletcher-Watson vd., 2019).

Özerk bir sese sahip olmak, kişisel iyilik hali için temel bir gerekliliktir; ancak otistik kişiler, sosyal yaşama katılımında birçok engelle karşılaşmaktadır. Otistik

kişiler, kendi yaşamlarını doğrudan etkileyen kararlara katılma fırsatından genellikle dışlanmışlardır. Aynı zamanda, otistik kişiler otizmle ilgili çalışmalara genellikle yüksek ilgi göstermelerine karşın, uzmanlıkları akademik tartışmalarda göz ardı edilmektedir (Gillespie-Lynch vd., 2017). Bu durum, birçok otistik öz-savunucu grubunun 'Biz olmadan, bizim hakkımızda hiçbir Őey [Yapılamaz]' sloganı etrafında birleşmesini sağlamıştır. Katılımlı araştırma yaklaşımı, kabul ve anlayışı artırarak ait olma duygusunu güçlendirir, kamusal ve politik yaşama katılımı destekler, kendini ifade edebilme ve değişim yaratabilme imknı sunar. Aynı zamanda, kişisel ve kolektif endişelere yer açar ve mevcut yaşam gerçekliklerinin paylaşımı yoluyla daha iş birliktir bir geleceğe katkıda bulunur (Wallerstein & Duran, 2006).

Katılımlı araştırmanın otizm alanındaki bazı faydaları Şu Şekilde sıralanabilir: Araştırma yöntemlerinin niteliğini artırır ve bulguları gerçek yaşam bağlamında sunarak bulguların uygulamaya dönüştürülmesini kolaylaştırır (Fletcher-Watson vd., 2019). Araştırmanın, otizm topluluğu için anlamlı ve faydalı sonuçlar üretmesini garanti altına alır (Fletcher-Watson vd., 2019). Araştırmacılar ile otistik kişiler ve onların mtfefikleri arasında iş birliğini ve karşılıklı güveni güçlendirir (Gowen vd., 2019). Katılımlı otizm araştırmaları, öncelikle otistik bakış açısını dışlayan geleneksel araştırma yaklaşımlarının neden olduğu yanlış anlamaları ve önyargıları düzeltme amacıyla ortaya kmıştır (Raymaker & Nicolaidis, 2013). Bu bağlamda, otistik bireylerle araştırmacılar arasındaki güç dengesizliğinin tanınması kritik önem taşımaktadır (Hobson vd., 2023). Bu konu, Arnstein'in (1969) 'katılım merdiveni (Ladder of citizen participation)' modeliyle de açıklanabilir (Bakınız, Şekil-1). Bu model, farklı katılım türlerinde güç dağılımının nasıl değiştiğini göstermektedir. Bu çerçevede, geleneksel otizm araştırmalarının çoğu, merdivenin en alt basamağında yer almaktadır, nk otizm araştırmaları genellikle araştırmacıların gücün büyük kısmını ellerinde tuttukları bir yapıyı yansıtılmaktadır. Bu nedenle, otizm araştırmaları çoğunlukla otistiklerle birlikte ilerlemekten ziyade; otistikler adına, otistikler üzerine veya otistikler hakkındadır.

Şekil-1. Arnstein'in (1969) 'Katılım Merdiveni' modelinden uyarlanmıştır

Araştırmacıların, katılımlı uygulamaları benimseyerek g dengesizliğini dengelemeyi hedeflemeleri ve topluluk katılımına ilişkin raporlarında, bu g dinamiklerini aıkca ortaya koymaları gerekmektedir (Pickard vd., 2021). Başlangıçta, katılımlı otizm araştırmacıları, otistik kişilerin potansiyel akademik

katkılarına ilişkin önyargı ve yanlış varsayımlarla baş etmek durumunda kalmıştır. Ancak günümüzde, katılımlı yaklaşımların özellikle otizm araştırmaları perspektifinde önemi ve gerekliliği günden güne daha fazla kabul edilmekte ve yaygınlaşmaktadır (örneğin, Fletcher-Watson vd., 2019). Bu doğrultuda, Birleşik Krallık'ta kurulan 'Katılımlı Otizm Araştırmaları Kolektifi (Participatory Autism Research Collective; PARC)', otistik kişiler, araştırmacılar ve uygulayıcıları bir araya getiren bir ağdır. Kolektifin amacı, otistik araştırmacıların izolasyonunu azaltmak, otistiklerin yürüttüğü araştırmaları desteklemek ve katılımlı araştırma yöntemlerinin saygınlığını artırmaktır. 2015 yılında beş katılımcıyla kurulan PARC, düzenli atölye çalışmaları ve iş birlikleriyle büyümüş, pandemi döneminde çevrimiçi etkinliklerle uluslararası bir etki alanı oluşturmuştur. PARC, bugün hala otistik kişilerin araştırma süreçlerine aktif katılımını desteklemekte ve onları akademiye güçlendirmeye yönelik çalışmalar sürdürmektedir (Milton vd., 2025). Benzer şekilde, Nicolaidis ve arkadaşlarının (2019) geliştirdiği 'Araştırma ve Eğitimde Akademik Otizm Spektrumu Ortaklığı (Academic Autism Spectrum Partnership in Research and Education; AASPIRE)', otistik kişilerin yalnızca katılımcı değil, eş-araştırmacı olarak araştırma süreçlerine dâhil edilmesini hedefleyen uygulamalı kılavuzlar sunmaktadır. Bu kılavuzlar, iletişim gereksinimlerinin gözetilmesi, karar alma süreçlerinde şeffaflık ve eşit ortaklık ilkeleri aracılığıyla, araştırma süreçlerinin otistik kişiler için daha erişilebilir ve anlamlı hale gelmesini mümkün kılmaktadır.

Katılımlı Araştırma Yöntemine Alanyazından Örnekler

Katılımlı araştırma yönteminin merkezi bir şekilde uygulandığı çalışmalardan biri, otizm eğitimlerinin üniversite öğrencileri arasında otizme dair bilgi düzeyini artırma ve damgalamayı azaltma üzerindeki etkisini inceleyen bir araştırmadır (Gillespie-Lynch vd., 2022). Bu çalışmada iki farklı eğitim türü karşılaştırılmıştır: otistik öğrencilerle geliştirilen katılımlı bir eğitim ile katılımlı olmayan bir eğitim. Pilot çalışmada, her iki eğitim türü sonrasında da otizme dair örtük önyargılarda azalma ve bilgi düzeyinde artış gözlemlenmiştir, ancak katılımlı eğitim, üniversiteler arası yapılan daha kapsamlı karşılaştırmalarda daha etkili sonuçlar doğurduğu raporlanmıştır. Genel bulgular, katılımlı eğitimin yalnızca otizme dair bilgi düzeyini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda damgalamayı azaltma ve katılıma yönelik olumlu tutumları geliştirmede de daha etkili bulunmuştur. Bu araştırmada geliştirilen eğitim içeriği, otistik bireylerin kişisel deneyimlerinden ve içgörülerinden yararlanılarak oluşturulmuş, bu da öğrenme süreçlerinin etkililiğini artırmıştır. Bu sonuçlar, otistiklerin eğitim tasarım süreçlerine dâhil edilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Bir diğer örnekte ise Pavlopoulou (2020), otistik ergenlerin uyku düzenlerini kolaylaştıran faktörleri araştırmak amacıyla araştırma sürecinin tamamında katılımlı bir yaklaşım benimsemiştir. Çalışmanın başlangıcında, otistiklerden oluşan bir otistik özne-danışma komitesi (Autistic consultancy committee), araştırmanın hedefleri, tasarımı, yöntemi ve materyalleri gibi unsurlar hakkında geri bildirimde bulunmuştur. Katılımcılardan, uykuya dair çeşitli mekânları, aktiviteleri ve nesnelere fotoğraflamaları ve bir hafta boyunca bu temalara ilişkin notlar tutmaları veya çizimler yapmaları istenmiştir. Ayrıca, çalışmanın veri kodlama süreci de katılımcıların doğrudan katkısıyla yürütölmüştür. Ardından,

özne-danışma komitesi, panel tartışmaları ve çalıştaylara katılan otizm topluluğunun çeşitli üyeleri ile bulguların açıklanması için görseller hazırlamıştır. Bu çalışma, katılımcıların yalnızca veri sağlayıcı olarak değil, aynı zamanda veri toplama sürecine aktif biçimde katılan bireyler olarak konumlandırıldıkları bir araştırma süreci sunmuştur. Bu şekilde, deneyime dayalı katılımlı bir yaklaşım benimsenerek, otistik katılımcılar araştırmanın aktif öznelere dönüştürülmüş, onların bakış açısı ve fikirlerindeki özerklikleri tanınmış ve araştırma bulgularının uygulamaya dökülmesi kolaylaştırılmıştır. Bilimsel araştırmaların planlanması ve yürütülmesi süreçlerine aktif olarak katkı sunan otistik kişiler, bu tür uygulamaların özgüvenlerini artırdığını, kendilerinin ve benzer deneyimlere sahip kişilerin haklarını savunabileceklerine dair inançlarının güçlendiğini ifade etmektedir (Gillespie-Lynch vd., 2022). Gillespie-Lynch ve arkadaşlarının (2022) araştırmasına katkı sunan bir otistik araştırmacı, bu deneyimle ilgili şu sözleri sarf etmiştir:

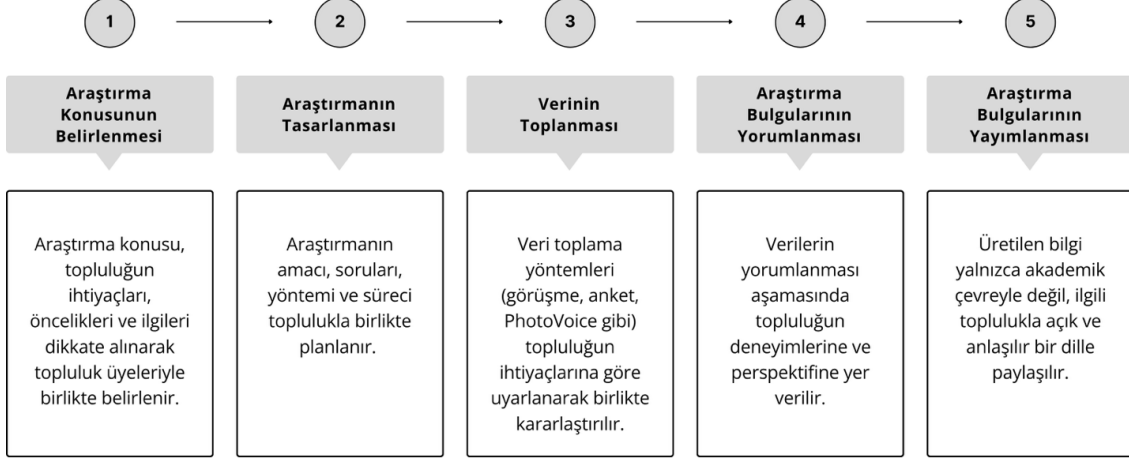
“Bitirme projem için bu katılımlı eğitimi geliştirmek benim için oldukça kişisel bir deneyim oldu, çünkü yeni nesil otistik öğrencilerin kendileri olmaktan memnun olmalarına yardım ettiğimi hissettim. Gelecekte, spektrumdaki insanlar adına koşulları iyileştirmek için elimden ne gelirse yapacağım, ve bu, [Bu çalışmanın] önemli bir parçasıydı.”

Katılımlı araştırma yöntemleri, Türkçede yakın dönemde bilimsel kaynaklarda tanımlanmış ve Türkiye’deki örneklerle çeşitli disiplinlerde uygulanmıştır (Örneğin, arkeoloji alanında Atalay, 2010; endüstriyel tasarım alanında Merter ve Hasırcı, 2018; sosyal hizmet alanında Kütük-Yılmaz, 2021). Katılımlı tasarım yaklaşımlarının otistik kişilerle yürütülen çalışmalara nasıl uyarlanabileceğini gösteren nadir örneklerden biri, endüstriyel tasarım alanında gerçekleştirilmiştir (Merter & Hasırcı, 2018). Söz konusu çalışmada, bir eğitim merkezinde otistik çocukların sınırlı iletişim ve etkileşim becerileri dikkate alınarak, onların sosyal ve fiziksel çevreyle ilişkilerini anlamaya yönelik bir tasarım süreci yürütülmüştür. Çocuklar, aileleri, öğretmenleri ve endüstriyel tasarım öğrencileriyle işbirliği içinde, davranışsal ve fiziksel ihtiyaçlara duyarlı bir şekilde trambolin tasarımını yeniden ele alınmıştır. Gözlem, görüşme, anket ve iş birliğine dayalı toplantılar yoluyla elde edilen veriler, otistik kişilerle yürütülen katılımlı süreçlerin sunduğu imkânları, katılımcı rollerini ve ortaya çıkan etkileşim biçimlerini gösteren nitelikte olmuştur.

Danışmanlık Pratiği ile Katılımlı Araştırma Yöntemi: Adım Adım

Katılımlı araştırma yönteminin kalıplaşmış tek bir biçimi bulunmamaktadır. Bu yöntem, her bir araştırmanın bağlamına ve ihtiyaçlarına göre şekil alabilse de temel adımları aşağıdaki şekilde ifade edilebilmektedir (Bakınız, Şekil-2). Genel olarak, bir araştırma sürecinde izlenebilecek temel adımların her birinde, hedef kitleyi temsil eden topluluk üyeleri ile araştırmacıların aktif ve işbirliğine dayalı bir ilişkisi söz konusudur. Son yıllarda, otistik kişilerin araştırmalara etkin katılımını teşvik etmek amacıyla başvuru stratejilerden biri, otizm topluluğunun danışmanlık rolü üstlendiği yaklaşımlardır. Bu bağlamda, araştırma ekipleri, araştırmalarını değerlendirmek üzere otizm topluluğundan bir grup kişiden danışma gruplarından geribildirim alabilmektedir. Topluluğun bu katkısı, bir çalışmanın kavramsallaştırılmasından veri toplama sürecine ve araştırma çıktılarının yaygınlaştırılmasına kadar araştırmanın tüm aşamalarında kritik bir

rol oynayabilmektedir. Bu bölüm, özne-danışma komitelerinden alınan danışmanlıkla yürütülebilecek bir araştırma sürecinin tipik aşamalarını ele alacak ve danışmanlığın hem otizm topluluğu hem de otizm araştırmacıları açısından sağlayabileceği faydaları örneklerle açıklamaktır.

Şekil-2. Katılımlı araştırma yaklaşımında temel adımlar

1. Araştırma Sorusunun Belirlenmesi

Araştırma sürecinin ilk aşaması olan bu adımda, topluluk katılımı, çalışma hedeflerini ilgili topluluğun öncelikleriyle uyumlu hale getirme fırsatları sunmaktadır. Örneğin, Crane ve arkadaşları (2019), Birleşik Krallık'ta faaliyet gösteren 'Ambitious about Autism' isimli bir dernek aracılığıyla, 16 ila 25 yaş aralığındaki bir grup genç otistikten danışmanlık almıştır. Bu gruba araştırma öncelikleri sorulduğunda, istisnasız tüm katılımcılar, genç otistiklerin ruh sağlığının birinci öncelik olması gerektiğini belirtmiştir. Bu tercih, daha geniş otizm topluluğunun araştırma önceliklerine ilişkin görüşleriyle de örtüşmektedir (Autistica, 2016). Ardından, bu danışma grubunun üç üyesi, bir grup akademisyenle birlikte araştırma sürecinin tüm aşamalarında (Tasarım, uygulama, analiz, yorumlama ve bulguların yaygınlaştırılması) eşit ortaklar olarak çalışmıştır. Bu iş birliği, araştırmanın yalnızca akademik bağlamda değil, aynı zamanda topluluk açısından da anlamlı ve faydalı olmasını sağlamıştır (Adams vd., 2018).

2. Araştırmanın Tasarlanması

Araştırma tasarımı aşamasında topluluktan alınan geri bildirimler oldukça değerlidir. Bu geri bildirimler, deneysel tasarımdan kullanılacak materyalin (Örneğin, anketlerin) veya katılımcılara yönelik belgelerin (Örneğin, Katılımcı Bilgi ve Onam Formları) geliştirilmesine kadar geniş bir yelpazeyi kapsayabilir. Örneğin, Bastan ve arkadaşları (2024), Birleşik Krallık'taki bir yükseköğretim kurumu olan Birmingham Üniversitesi'ne bağlı bir otizm özne-danışma komitesiyle yürüttükleri çalışmalarında, topluluktan alınan geri bildirim araştırmanın tasarlanması aşamasında ne kadar değerli olabileceğini göstermiştir. Bu çalışmada, otizm tanımlı kişilerin sosyal ve sosyal olmayan bağlamlarda karar verme süreçleri ile ilgili bir araştırma tasarlamışlardır. Özne-danışma komitesine, araştırma soruları, hipotezler ve kullanılacak materyaller sunulmuş; komite ise araştırma soruları ve hipotezlerin uygunluğu ile materyallerin anlaşılabilirliği hakkında detaylı geri

bildirim sağlamıştır. Bu sayede, materyallerin farklı otistik kişiler için daha erişilebilir olması sağlanmış ve kullanılan dilin otizm-dostu nitelik taşıması güvence altına alınmıştır. Benzer Şekilde, Karadeniz Teknik Üniversitesi bünyesinde Türkiye’de yürütölen otizm araştırmalarında da otizm tanılı kişilerden alınan geribildirimlerle araştırma materyali yeniden Őekillendirilmiřtir. Bu tür geribildirimlerin, araştırmanın potansiyel etkisini artırabileceği düşünölmektedir.

3.Verinin Toplanması

Veri toplama sürecinde, otizm topluluğu, otistik kişiler için uygun koşulların sağlanması konusunda çeşitli önerilerde bulunabilir. Örneğin, araştırmacılara, katılımcıların herhangi bir destek ihtiyacının olup olmadığı veya iletişim tercihlerinin (Örneğin, sözlü ya da yazılı iletişim, semboller veya semboller aracılığıyla) sorulmasını tavsiye edebilirler. Ayrıca, ortamda yapılacak herhangi bir değişikliğin katılımcılara önceden bildirilmesi veya herkesin göz teması kurmaktan hoşlanmayacağı gibi önerilerde bulunabilirler (Pellicano vd., 2017). Bunun yanı sıra, araştırmanızı, genellikle araştırmalarda daha az temsil edilen gruplara (Örneğin, öğrenme güçlüğü gibi eşlik eden durumlara sahip olanlar) daha erişilebilir hale getirecek Şekilde uyarlamak için yollar önerebilirler. Bu tür düzenlemeler, araştırmanın daha geniş bir otistik topluluğa hitap etmesini ve bulguların genellenebilirliğini artırabilir. Ayrıca, veri toplamak üzere kullanılacak olan araştırmayı tanıtıcı materyallerde (Afiş, poster gibi) kullanılacak metinlerin yeterince açık ve otizm-dostu olup olmadığına değerlendirilmesi için de danışmanlıktan yararlanılabilir. Katılımcıların rahat ve güvenilir bir ortamda bulunmalarını sağlamak, araştırmacıların etik sorumlulukları arasında da yer almaktadır.

4.Araştırma Bulgularının Yorumlanması ve Yayınlanması

Araştırma sürecinin son aşamasında, topluluktan alınan geribildirim, bilimsel bulguların otizm topluluğunun mensupları için erişilebilir ve anlaşılır biçimde sunulmasına katkı sunabilir. Örneğin, topluluk üyeleri, bulguların hedef kitleye uygun bir Şekilde yazılıp yazılmadığını (Örneğin, jargon veya metafor kullanılmadan) değerlendirerek mesajların netliği hakkında geri bildirim verebilir. Ayrıca, bulguların hangi iletişim araçlarıyla sunulacağına ilişkin önerilerde bulunarak (Örneğin, konuşmalar, videolar), özellikle öğrenme güçlüğü gibi eşlik eden durumları olanların da bilgiye erişimini artıracak alternatif yollar önerebilirler. Bu sayede, otizm topluluğunun bilimsel bilgiye erişimi kolaylaştırmakta ve toplum ile bilim insanları arasındaki karşılıklı güven ve işbirliği güçlenmektedir.

Tartışma

Bu makale, otizm araştırmaları özelinde, otizm topluluğundan alınan danışmanlığın sağladığı katkılara odaklanarak katılımlı araştırma yönteminin önemini ele almıştır. Alanyazından bu yöntemi kullanan bazı örneklere yer verilmiş ve danışmanlığın araştırma sürecinin farklı aşamalarına nasıl entegre edilebileceğine ilişkin öneriler sunulmuştur. Katılımlı araştırma, katılımcıların bilgi üretim sürecine aktif biçimde dâhil edilmesini hedefleyen, güç ilişkilerini dönüştürmeyi amaçlayan bir yaklaşım olsa da bu yöntemin uygulanmasında çeşitli zorluklar ve etik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu zorlukların en yaygın olanlarından biri, araştırmacılar ve topluluk üyeleri arasındaki beklenti

farklılıklarıdır. Akademik hedeflerle topluluğun öncelikleri örtüşmeyebilir. Bu durum, araştırma sürecinin yönetimini ve sürdürülebilirliğini zorlaştırabilir (Israel vd., 1998). Güç dengeleri her ne kadar eşitlenmeye çalışılsa da bilgiye erişim, zaman kaynakları veya akademik dil kullanımı gibi alanlarda araştırmacılar ayrıcalıklı bir konumda kalabilir. Bu da sembolik temsiliyet (Tokenism) riskini beraberinde getirir.

Otizm araştırmalarında, otistik katılımcıların araştırma süreçlerine dâhil edilmesi etik ve kapsayıcı bir yaklaşımdan büyük önem taşısa da bu katılımın sağlanması bazı pratik zorlukları beraberinde getirebilir. Öncelikle zaman yönetimi bu süreçte kritik bir unsurdur. Otistik kişilerle güvene dayalı bir ilişki kurmak, onların iletişim biçimlerine uygun yöntemler geliştirmek ve araştırma süreçlerini onların bu ihtiyaçlara göre uyarlamak, geleneksel araştırma yöntemlerine kıyasla daha fazla zaman gerektirebilir. Özellikle duyuşal hassasiyetler veya bilişsel işleme farklılıkları nedeniyle araştırma oturumlarının daha kısa tutulması ya da tekrarlanması gerekebilir. Ek olarak, maliyet açısından da bazı zorluklar söz konusudur. Alternatif iletişim araçlarının kullanımı (Örneğin, resimli anlatımlar, artırılmış/destekli iletişim teknolojileri), mekân düzenlemeleri (Örneğin, duyuşal uyaranlara uygun sessiz ve loş ortamlar) ve özel eğitilmiş kolaylaştırıcıların sürece dâhil edilmesi gibi ihtiyaçlar, araştırma bütçelerinde ek maliyetlere yol açabilir. İletişim engelleri ise hem veri toplama sürecinde hem de araştırmacılar ile katılımcılar arasında karşılıklı iletişim kurmada dikkatle ele alınması gereken önemli bir boyuttur. Otistik kişilerin çoğul ve çeşitli iletişim biçimlerine (Örneğin, sözel olmayan iletişim, yazılı anlatım, alternatif iletişim sistemleri) saygı duymak ve bu çeşitliliği araştırma yöntemlerine entegre etmek gerekebilir. Bu durum, araştırmacıların iletişim becerilerini ve araçlarını çeşitlendirmesini gerekli kılar.

Etik açıdan ise, özellikle marjinalleşmiş gruplarla çalışırken, temsiliyet ve bilgilendirilmiş onam konularında hassasiyet gösterilmesi elzemdir. Katılımcıların araştırma süreçlerinde söz sahibi olmalarının sağlanması, yalnızca veri sağlayıcı olarak görülmemeleri önemlidir. Ayrıca, topluluk içinde yaşanabilecek anlaşmazlıklar ya da çıkar çatışmaları, araştırma sürecinin meşruiyetini zedeleyebilir. Aynı zamanda, zaman baskısı veya finansal kısıtlamalar da süreci olumsuz etkileyebilecek etmenlerdir. Bu nedenle, araştırmacıların yalnızca kuramsal değil, aynı zamanda pratik ve etik boyutları da sürekli olarak göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Nicolaidis ve arkadaşları (2019), otistik kişilerin araştırmalarda eş-araştırmacı olarak yer almalarının beraberinde getirdiği etik sorumluluklara dikkat çekmiş ve katılımlı araştırma uygulamalarının sembolik bir katılım biçimine indirgenmesi riskini özellikle vurgulamıştır. Araştırma ekiplerinde otistik kişilerin yalnızca sembolik bir pozisyonda kalmaları, karar alma süreçlerinden dışlanmaları ya da araştırma tasarımına anlamlı katkı sağlayamayacak şekilde kurgulanan katılımlar, etik açıdan sorunlu bir durumu beraberinde getirir. Aynı zamanda, Botha'nın (2021) eleştirel çalışması da otizm alanındaki bilgi üretiminin tarihsel olarak otistik kişilerin deneyimlerini dışlayan yapısına dikkat çekerek, bilgi üretiminde yalnızca akademik değil, aynı zamanda aktivist ve savunucu pozisyonların da önemini vurgulamaktadır. Botha, otistik kişilerin kendi yaşamlarına ilişkin bilgi

üretim süreçlerinde pasif nesnelere değil, aktif özneler olarak yer almasının hem epistemolojik hem de etik bir zorunluluk olduğunu savunmaktadır. Tüm potansiyel zorluklara rağmen, otistik kişilerin araştırma süreçlerine anlamlı biçimde katılımı, daha geçerli, etik ve etkili araştırma çıktılarının elde edilmesi açısından vazgeçilmezdir. Araştırmacılar, çalışmalarının her aşamasında topluluktan geri bildirim almak için gerekli kaynaklara sahip olmayabilirler (Örneğin, bu hizmet ücretliyse, yeterli bütçeleri olmayabilir). Bu nedenle, araştırmacılar, araştırma sürecinin tüm aşamalarında olmasa da, olanaklar dâhilinde bazı aşamalarda, topluluktan geri bildirim alınması değerli olabilir. Kuşkusuz, tek seferlik katılımlar yerine, topluluğun araştırma sürecine sürekli ve anlamlı biçimde dâhil olması idealdir. Ancak, katılımlı araştırmaya yeni başlayan araştırmacılar için, araştırdıkları konuya ilişkin topluluktan danışmanlık almak, iyi bir başlangıç olabilir.

Sonuç

Katılımlı araştırma yöntemi, otizm alanındaki bilimsel çalışmalarda giderek artan biçimde önem kazanan bir yaklaşım haline gelmiştir. Bu yöntem, otizm araştırmaları bağlamında, araştırmanın öznesi olan otistik kişilerin yalnızca bir veri sağlayıcı değil, aynı zamanda araştırmanın tasarımından uygulanmasına, bulguların yorumlanmasından sonuçların yaygınlaştırılmasına kadar tüm aşamalarda etkin işbirlikçiler olarak yer almalarını sağlamaktadır. Katılımlı araştırma, yalnızca bilimsel sürecin daha etik, kapsayıcı ve adil biçimde yürütülmesine katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda daha anlamlı, uygulanabilir ve etki gücü yüksek araştırmaların geliştirilmesine de olanak tanır. Otizm topluluğunun bilgi birikimi, birincil deneyimleri ve önceliklerinin sürece dâhil edilmesi hem topluluğun güvenini kazanmaya hem de daha gerçekçi ve pratik çözümler üretmeye yardımcı olur. Alanyazında yer alan örnekler, katılımlı araştırma uygulamalarının pratikte nasıl hayata geçirilebileceğini ortaya koymakta ve bu yaklaşımın araştırma kalitesi üzerindeki olumlu etkilerini açıkça göstermektedir.

Öneriler

Bu doğrultuda, otizm araştırmalarında katılımlı yaklaşımların daha etkili, kapsayıcı ve sürdürülebilir biçimde uygulanabilmesi için bazı önerilerin dikkate alınması gerekmektedir. Araştırma süreci, araştırma konusunun belirlenmesinden itibaren otistik kişilerin katkılarına açık bir şekilde kurgulanmalı ve otizm topluluğuyla erken dönemde ve sürekli işbirliği kurulmalıdır. Özellikle, özne-danışma komiteleri gibi danışmanlık yapıları oluşturularak, araştırma süreci boyunca düzenli geribildirim ve yönlendirme sağlanmalıdır. Araştırmalarda kullanılan dilin açık, anlaşılır, otizm-dostu ve kapsayıcı olmasına özen gösterilmeli, gerektiğinde, araştırma materyalleri topluluktan alınan geri bildirimler doğrultusunda yeniden düzenlenmelidir.

Araştırmaların veri toplama ortamları, katılımcıların ihtiyaç ve tercihlerini gözetenek yapılandırılmalı ve katılımcıların iletişim tercihlerine duyarlılık gösterilmelidir. Araştırma sonuçları, akademik yayınların ötesinde, topluluğa hitap eden anlaşılır ve erişilebilir bir dille de paylaşılmalı; bu amaçla infografik, video içerikleri ve kolaylaştırılmış metinler gibi çeşitli iletişim araçlarından

yararlanılmalıdır. Son olarak, Türkiye'deki araştırmacılar arasında katılımlı araştırma yaklaşımının tanıtılması, somut örneklerin paylaşılması ve bu konuda kapasite geliştirici eğitimlerin sunulması yoluyla, katılımlı araştırmanın görünürlüğü ve uygulanması artırılmalıdır.

Terimler Sözlüğü

Autistic Community: Otistik topluluk. Otistik kişileri ve onların müttefiklerini ifade eder. Bu topluluk, otistik kişilerin deneyimlerini ve ihtiyaçlarını aktarmak ve haklarını savunmak amacıyla bir araya gelir.

Autistic Consultancy Committee: Otistik Özne-Danışma Komitesi. Otistik kişilerin veya onların müttefiklerinin (Aileleri, arkadaşları gibi) kendi deneyimlerinden faydalanarak rehberlik ve danışmanlık sunmaları amacıyla kurulan bir grubu ifade eder. Bu komite, otizmle ilgili projelerde, araştırmalarda, etkinliklerde veya politikaların oluşturulmasında görüş ve tavsiyeler sunar.

Autistic Self-advocates: Otistik öz-savunucular. Otizmle ilgili deneyimlerini ve ihtiyaçlarını aktararak toplumsal kabul, kişisel haklar ve bağımsızlık gibi konularda aktif olarak savunuculuk yapan otistik kişileri ifade eder.

Community Involvement: Topluluk katılımı. Toplumdan belirli bir topluluğun, grup ya da kişilerin belirli bir projeye, araştırmaya, etkinliğe veya karara katılımını ve sürece aktif şekilde dâhil olmasını ifade eder.

Lived Experience: Birincil deneyim. Kişinin, bahsi geçen olguyu, birinci elden deneyimlemesini ve bu deneyimden öğrendiklerini tarif etmek için kullanılır. Otizm perspektifinde, otistik kişiler için birincil deneyim terimi kullanılabilir. Otistik kişilerin müttefiklerinden, otistik kişiyle uzun ve yakın ilişki geçirerek bu deneyimden bilgi edinmiş kişilerin deneyimleri için dolaylı deneyim terimi kullanılabilir.

Neurodiversity: Nöroçeşitlilik. Nörolojik farklılıkların doğal çeşitliliğin bir parçası olarak görülmesini ifade eder.

Neurodiversity Movement: Nöroçeşitlilik hareketi. Nöroçeşitliliğin, yalnızca medikal modeli temel alarak patolojik hale getirilmeye çalışılmasının ve sağlamcılığın karşısında durur. Ancak bu, nöroçeşitli kişilerin, engellerinin var olmadığı anlamına gelmez. Öyle ki, örneğin, otistik kişiler, halen birçok anlamda dezavantajlı bir gruptur. Bu hareket, nöroçeşitli kişilerin hayat kaliteleri düşmeden, gerekli destek ihtiyaçlarının sağlanarak topluma katılabilmelerinin kolaylaştırılmasını talep eder.

Participatory Autism Research: Katılımlı otizm araştırmaları. Otizm alanındaki bilimsel araştırmalara otistik toplulukların dâhil edilmesini ifade eder.

Participatory Research: Katılımlı araştırma. Bilimsel olarak araştırılan olgu konusunda birincil deneyimleri olan kişilerin araştırmaya dâhil edilmesidir. Bu yöntem, bahsi geçen olguyu birinci dereceden ilgilendiren kişileri, araştırmaya yalnızca pasif katılımcı olarak dâhil etmekten ileri gider.

Tokenism: Sembolik temsiliyet. Bir grup veya kişi tarafından, anlamlı bir katılımdan ziyade, sadece sembolik bir temsil sağlamak amacıyla yapılan yüzeysel ve geçici bir dâhil etme pratiğidir.

Kaynakça

- Adams, D., Heussler, H., & Gray, K.M. (2018). Behavioural phenotypes: Working towards translational research through research partnerships. *Journal of Intellectual Disability Research*, 62(8), 661-663.
- Arnstein, S.R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Atalay, S. (2010). 'We don't talk about Çatalhöyük, we live it': Sustainable archaeological practice through community-based participatory research. *World Archaeology*, 42(3), 418-429.
- Autistica. (2016). *Top 10 research priorities*. autistica.org.uk/our-research/your-research-priorities
- Botha, M. (2021). Academic, activist, or advocate? Angry, entangled, and emerging: A critical reflection on autism knowledge production. *Frontiers in Psychology*, 12.
- Cornwall, A., & Jewkes, R. (1995). What is participatory research? *Social Science and Medicine*, 41(12), 1667-1676.
- Crane, L., Adams, F., Harper, G., Welch, J., & Pellicano, E. (2019). 'Something needs to change': Mental health experiences of young autistic adults in England. *Autism*, 23(2), 477-493.
- Den Houting, J., Higgins, J., Isaacs, K., Mahony, J., & Pellicano, E. (2021). 'I'm not just a guinea pig': Academic and community perceptions of participatory autism research. *Autism*, 25(1), 148-163.
- Fletcher-Watson, S., Adams, J., Brook, K., Charman, T., Crane, L., Cusack, J., Leekam, S., Milton, D., Parr, J.R., & Pellicano, E. (2019). Making the future together: Shaping autism research through meaningful participation. *Autism*, 23(4), 943-953.
- Gillespie-Lynch, K., Bisson, J.B., Saade, S., Obeid, R., Kofner, B., Harrison, A.J., Daou, N., Tricarico, N., Santos, J.D., Pinkava, W., & Jordan, A. (2022). If you want to develop an effective autism training, ask autistic students to help you. *Autism*, 26(5), 1082-1094.
- Gillespie-Lynch, K., Kapp, S., Brooks, P., Pickens, J., & Schwartzman, B. (2017). Whose expertise is it? Evidence for autistic adults as critical autism experts. *Frontiers in Psychology*, 8.
- Gowen, E., Taylor, R., Bleazard, T., Greenstein, A., Baimbridge, P., & Poole, D. (2019). Guidelines for conducting research studies with the autism community. *Autism Policy & Practice*, 2(1 A new beginning), 29-45.
- Hobson, H., Linden, A., Crane, L., & Kalandadze, T. (2023). Towards reproducible and respectful autism research: Combining open and participatory autism research practices. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 106, 102196.
- Israel, B.A., Schulz, A.J., Parker, E.A., & Becker, A.B. (1998). Review of community-based research: Assessing partnership approaches to improve public health. *Annual Review of Public Health*, 19(1), 173-202.

- Keating, C.T. (2021). Participatory autism research: How consultation benefits everyone. *Frontiers in Psychology*, 12, 713982.
- Keating, C.T., Hickman, L., Leung, J., Monk, R., Montgomery, A., Heath, H., & Sowden, S. (2023). Autism-related language preferences of English-speaking individuals across the globe: A mixed methods investigation. *Autism Research*, 16(2), 406-428.
- Kütük-Yılmaz, P. (2021). Gençlerle yürütölen PhotoVoice projeleri: Katılımlı bir araştırma yöntemi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 174-192.
- Lincoln, Y.S., Lynham, S.A., & Guba, E.G. (2011). *Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences, revisited*. In: N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Ed.), *The SAGE handbook of qualitative research* (4. ed., pp.97-128).
- Macaroğlu-Akgöl, E. (2023). *Toplum temelli katılımcı araştırma*. İinde S. Toraman-Türk (Ed.), *Sosyal Bilimlerde nitel araştırmalar ve eylem araştırmaları* (ss.121-143). Pegem Akademi.
- Merter, S., & Hasırcı, D. (2018). A participatory product design process with children with autism spectrum disorder. *CoDesign*, 14(3), 170-187.
- Milton, D.E. (2014). Autistic expertise: A critical reflection on the production of knowledge in autism studies. *Autism*, 18(7), 794-802.
- Milton, D., Moore, A., & Martin, N. (2025). From humble beginnings: Reflections on 10 years of the Participatory Autism Research Collective. *Autism*, 29(4), 827-828.
- Nicolaidis C., Raymaker D., Kapp S.K., Baggs A., Ashkenazy E., McDonald K., Weiner M., Maslak J., Hunter M., & Joyce A. (2019). The AASPIRE practice-based guidelines for the inclusion of autistic adults in research as co-researchers and study participants. *Autism*, 23(8), 2007-2019.
- Pavlopoulou, G. (2020). A good night's sleep: Learning about sleep from autistic adolescents' personal accounts. *Frontiers in Psychology*, 11, 583868.
- Pellicano, E., Laura Crane, & Gaudion, K. (2017). *Participatory autism research: A starter pack*. London: UCL Institute of Education.
- Pickard, H., Pellicano, E., Den Houting, J., & Crane, L. (2022). Participatory autism research: Early career and established researchers' views and experiences. *Autism*, 26(1), 75-87.
- Raymaker, D., & Nicolaidis, C. (2013). Participatory research with autistic communities. *Worlds of Autism: Across The Spectrum of Neurological Difference*, 169-188.
- Sage Journals. (2025). *Submission guidelines: Autism*. journals.sagepub.com/author-instructions/aut
- Wallerstein, N.B., & Duran, B. (2006). Using community-based participatory research to address health disparities. *Health Promotion Practice*, 7(3), 312-323.